

interactive methods at the lessons of the Ukrainian language. L. Versats'ka explains didactic, developmental and educational opportunities of general studying skills in the process of formation of the personality structure of the cognitive and language pupil's activity as an important prerequisite of the approval of their active life position, self-discovery, self-development, their attainment of the ideals of goodness, beauty, truth, love for the native and universal culture. N. Bondarenko proves the necessity of the formation of spelling and punctuation skills of the pupils of the 5-7 forms in the process of the speech activity. A. Yarmolyuk examines the psycho-pedagogical bases of formation of valuable component of communicative competence of the pupils of the 5-7 forms, including the conditions for the creation of methods of formation of axiological-meaningful orientations of the pupils of the 5-7 forms. V. Novoselova considers the methods, techniques and teaching aids in the process of formation of lexical competence of the pupils of the 5-7 forms. P. Seligei's point of view as to language awareness as to the respectful attitude to the language is shown.

The author emphasizes the necessity of the improving the teaching of the native language, the rise of the speaker's personal culture.

Key words: *teaching of the native language, the Ukrainian language, the methodical recommendations of V.I. Masalskiy, linguodidactics scientist, personality-oriented teaching, values, the pupils' axiological-meaningful orientations, language awareness, methods and techniques of teaching the Ukrainian language.*

УДК 37.035.6:7(07)

Н. О. Майборода

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

РОЛЬ МИСТЕЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ ВИХОВАНЦІВ СІЛЬСЬКИХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ КОМПЛЕКСІВ

Стаття розкриває значущість формування мистецької компетентності у вихованні патріотичних цінностей учнів сільських навчально-виховних комплексів. З'ясовано сутність поняття «компетентність», «компетенція», «мистецька компетентність» особистості. Розглянуто особливості формування у вихованців мистецької компетентності музичного, образотворчого та хореографічного видів мистецтва. Виявлено, що успіх патріотичного виховання засобами мистецтва можливий завдяки спланованому, системному прилученню вихованців із дошкільного віку до різноманітних видів мистецької діяльності.

Ключові слова: *компетентність, мистецька компетентність, патріотичне виховання, сільський навчально-виховний комплекс, патріотичні цінності учнів, компетенція, вихованці, дошкільний вік.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі модернізації шкільної мистецької освіти відбувається впровадження компетентнісного підходу до змісту та організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Метою сучасної освіти є виховання людини, що вміє критично мислити, цінувати культурну спадщину та здатна творчо збагачувати її. У досягненні цієї мети важливе місце відводиться мистецтву у вихованні творчої, ініціативної, патріотично налаштованої особистості, яка розуміється на історії, культурі свого народу, усвідомлює власну

унікальність у долі свого народу, її державному устрої, стратегіях розвитку, світоглядних позиціях.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 року №306 у затвердженому Положенні про навчально-виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітній навчальний заклад» наголошується на створенні умов для здобуття дітьми дошкільного віку, учнями безперервної дошкільної та загальної середньої освіти в обсязі державних стандартів дошкільної та загальної середньої освіти, розвитку їх творчих здібностей і нахилів [9, 6]. Отже, першочерговим завданням для сільських навчально-виховних комплексів є підвищення виховного потенціалу села, взаємодія із сільським соціумом, соціальне виховання підростаючого покоління, формування національної самосвідомості, поваги до сімейних традицій, бережного ставлення до Батьківщини, до рідного краю, природи та мистецтва. У зв'язку з цим важливого значення набуває формування мистецьких компетентностей в учнів сільських навчально-виховних комплексів.

Теоретична значущість поняття «мистецька компетентність» знайшла своє відображення в багатьох працях, концепціях у зв'язку з новим розумінням стратегічної спрямованості освіти, зорієнтованої на формування патріотичних цінностей особистості.

У Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України зазначено: «Кінцевим результатом художньо-естетичного виховання має стати система особистісних художньо-естетичних цінностей і художньо-естетична компетентність, як важливий компонент загальної життєвої соціально-культурної компетентності...» [6, 6]. Відповідно до цього основними завданнями мистецької освіти є: пробудження інтересу дітей до мистецтва, залучення вихованців до художньо-творчої діяльності в різних видах мистецтва, розвиток загальних і художніх здібностей дітей, формування універсальних якостей творчої особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема мистецької компетентності привертала та продовжує привертати увагу багатьох учених, зокрема С. Русової, В. Сухомлинського, Н. Ветлугіної, І. Зязюна, Л. Масол, С. Сисоевої, С. Ничкало, О. Рудницької та ін. Різноманітні аспекти патріотичного виховання засобами мистецтва розглядаються в сучасних дослідженнях О. Гевко, М. Черненко та ін. На думку вчених, саме мистецька компетентність сприяє оволодінню учнями творчими вміннями й навичками, особистісними якостями, дає можливість для особистісного розвитку, активізує творчий потенціал, розвиває почуття, інтелект, розширює світогляд, спонукає до вивчення національних скарбів, піднімає загальнокультурний рівень, поглиблює патріотичні почуття. Організації навчально-виховного процесу в сільських навчально-виховних комплексах

присвячені дослідження вчених В. Кузя, М. Манжелій, І. Рогальської-Яблонської, В. Ферштейна та ін. Дослідники наголошують на необхідності використання різноманітних видів художньо-естетичної мистецької діяльності (зображувальної, театралізованої, музичної) у розвитку естетичних почуттів, творчих здібностей вихованців, формуванні дружніх взаємин у різновіковому колективі.

Мета статті – висвітлити особливості формування мистецької компетентності вихованців сільських навчально-виховних комплексів. Визначено основні завдання дослідження: 1) розкрити сутність дефініції поняття «мистецька компетентність»; 2) висвітлити взаємозв'язок понять «компетентність», «компетенція» та «мистецька компетентність»; 3) розкрити роль мистецької компетентності в патріотичному вихованні учнів сільських навчально-виховних комплексів.

Виклад основного матеріалу. Успіх патріотичного виховання засобами мистецтва можливий завдяки спланованому, системному прилученню вихованців із дошкільного віку до різноманітних видів мистецької діяльності, адже мистецтво – важливий чинник всебічного виховання, один із результативних засобів активного впливу на особистість.

Наукові джерела з дослідження з даної проблеми подають різноманітні визначення поняття «компетентність». Зокрема, тлумачний словник-довідник моральних і духовних понять трактує поняття «компетентний» так: «який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий // Який ґрунтується на знанні, кваліфікований» [13, 89]; укладачі енциклопедії освіти під поняттям «компетентність» розуміють «компетентність у навчанні (лат. *competentia* – коло питань, у яких людина добре розуміється) набуває молода людина не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, унаслідок впливу середовища тощо» [2, 408], а психологічний тлумачний словник – як «психосоціальну якість, що означає силу й упевненість, які ґрунтуються на відчутті власної успішності й корисності, що дає людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням» [11, 188–189]. Таке визначення цього поняття розкриває широкі можливості для оволодіння особистістю різноманітними компетентностями через глибоке усвідомлення власної діяльності, соціалізаційні процеси, спілкування в сім'ї, навчальному закладі.

Л. Масол розглядає дефініцію поняття «компетентність» як «прагнення і здатність до постійного зростання – це саме той аспект новизни, який сьогодні осмислюється на рівні теорії особистісно орієнтованого виховання, але, на жаль, надто повільно опановується загальноосвітньою практикою з огляду на недостатню розробку відповідних педагогічних технологій» [5, 41]. На думку автора, прикладом компетентностей можуть слугувати

ініціативність, здатність організувати діяльність (власну або інших людей), уміння адаптуватись у нових нестандартних ситуаціях, готовність критично аналізувати й адекватно оцінювати результати діяльності, які трансформуються під час мистецької діяльності в естетичні компетентності – органічні складові життєвих компетентностей.

Державні програми, стандарти освіти визначають не тільки зміст освіти, вимоги до освоєння знань для учнів, а й тлумачать педагогічні терміни. Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні мистецька компетентність визначається «рівнем розвитку естетичного сприймання об'єктів і явищ, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього» [6, 41].

У Постанові Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Державний стандарт, розд.1) від 23.11.2011р. № 1392 термін «предметна мистецька компетентність» визначений як «здатність до розуміння та творчого самовираження у сфері музичного, образотворчого й інших видів мистецтва, що формується під час сприймання творів таких видів мистецтва і їх практичного опанування» [10].

Цінним для нашого дослідження є вибір домінуючих видів мистецтв (музичного та візуального) та синтетичних (хореографія та ін.), висвітлених у навчальній програмі «Мистецтво» для учнів молодших класів Л. Масол, вивчення яких відбувається завдяки основоположній категорії мистецтва – художньому образу. Діти молодшого шкільного віку використовують на уроках специфічні терміни з музики, хореографії, образотворчого мистецтва. Головним для автора виступає – «зберегти єдність художнього образу, який сприймається емоційно, та поняття, що опановується розумом, і таким чином формувати в учнів художньо-асоціативне мислення, розвивати вміння переносу набутих знань, уявлень, умінь у споріднені та віддалені духовно-естетичні сфери. А це вже реальний крок до творчості» [7, 54]. Дослідниця пропонує таку ієрархію компетентностей: особистісні, соціальні, функціональні. Базові мистецькі компетентності, які опановуються вихованцями сільських навчально-виховних комплексів, мають особливість у процесі мистецької діяльності збагачуватися, поступово накладаючись пластами одна на одну.

Для роботи з формування музичної компетентності важливе значення має позиція О. Дубровської, яка пропонує вчити дітей давати усвідомлену оцінку музичним творам різних композиторів, народним творам, розрізняти музичні жанри, частини твору, удосконалювати сприйняття дітей у розрізненні звуків за висотою, в упізнаванні музичних творів, залучати до співочої діяльності, яка приносить дітям надзвичайне емоційне задоволення, робить почуття дітей особливо світлими й

радісними, прививає культуру виконання, формує мову пісенної творчості, розвиває індивідуальні здібності дітей [3, 31–35].

З огляду на вищесказане, ознайомлення вихованців сільських навчально-виховних комплексів із музичним фольклором, кобзарським мистецтвом професійною музикою, та сучасними музичними творами є одним із шляхів оволодіння мистецькими компетентностями, духовного відродження української нації.

Сутність образотворчого мистецтва у своїй праці «Основи мистецьких дисциплін» розкриває О. Рудницька, як таке, що сприймається візуально, має предметну форму й не змінюється в часі та просторі. Твори образотворчого мистецтва є «продуктом творчого генія народу й несуть в собі печатку його історичної долі та національного характеру» [12, 175]. Образотворче мистецтво несе в собі відбиток глибокої національної сутності, приносить дітям естетичну насолоду, допомагає бачити світ у яскравих барвах, розвиває органи відчуттів, формує художній смак, естетичну оцінку, розвиває творчу активність. Спираючись на досвід Н. А. Ветлугіної, А. Б. Щербо та інших зауважуємо, що для успішного оволодіння дітьми з дошкільного віку зображувальною діяльністю важливо враховувати індивідуальні та психологічні особливості їх розвитку, інтереси, створювати сприятливу атмосферу на заняттях.

З використанням різноманітних специфічних прийомів і засобів хореографічного мистецтва учні та дошкільнята сільських навчально-виховних комплексів мають можливість активно брати участь у колективній творчій діяльності, учитися разом створювати щось нове, здійснювати пошук оригінальних виражальних засобів задля розвитку танцювально-виконавських здібностей, творчої уяви, художнього смаку, підвищення загального культурного рівня.

В. Верховинець у праці «Весняночка» акцентує увагу на сюжетних іграх і піснях, максимально наближених до народних, які викликають «потребу співробітництва та необхідність виконання певних правил, вони привчаються володіти власними почуттями, вчать шанувати права іншого» [1, 22]. Отже, через гру українська народна пісня та танець входить у побут сім'ї, під час ігор діти вчать спілкуватися, виявляють взаємодопомогу, долучаються до народних традицій, знайомляться з малими жанрами народної творчості, пізнають красу, стають духовно багатими особистостями – творцями культури, історії свого народу.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Відтак, у сільському навчально-виховному комплексі важливо створити умови для успішного формування мистецької компетентності, яка підвищує рівень патріотичної вихованості дітей, а саме: максимальне врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей від дошкільного до старшого шкільного віку, здійснення суб'єкт-суб'єктних відносин між вихованцем і педагогом

як основи особистісно орієнтованого підходу, створення виховного середовища, дотримання змісту програми уроків музики, образотворчого мистецтва, хореографії у виховній роботі навчально-виховного комплексу, забезпечення розвитку художньої творчості вихованців, застосування різноманітних форм і методів виховної роботи з дітьми в різних напрямках мистецького виховання, забезпечення наступності в патріотичному вихованні між усіма віковими групами, тісного зв'язку та взаємодії сім'ї й навчально-виховного комплексу. Обраний напрям роботи допоможе «формувати особистість, котра усвідомлює свою належність до українського народу, зберігає та продовжує українські культурно-історичні традиції свого народу» [4, 32–33]. Отже, за таких умов оволодіння мистецькою компетентністю стає дієвим фактором патріотичного виховання дітей сільських навчально-виховних комплексів.

Проведене теоретичне дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми й окреслює перспективи подальших досліджень у формуванні принципів реалізації в царині оволодіння дітьми мистецькою компетентністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Верховинець В. М. Весняночка: Ігри з піснями для дітей дошк. і мол. шк. в. / В.М. Верховинець. – 5-те вид. – К. : Муз. Україна, 1989. – 343 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком інтер, 2008. – 1040 с.
3. Эстетическое воспитание и развитие детей дошкольного возраста : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. А. Дубровская, Т. Г. Казакова, Н. И. Юрина и др. ; под ред. Е. А. Дубровской, С. А. Козловой. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 256 с.
4. Євтух М. Б. Підготовка майбутніх вчителів в умовах національно-культурного відродження / М. Б. Євтух // Учитель національної школи : тези наук. практ. конференції. – Тернопіль, 1991. – Ч. 1. – С. 32–33.
5. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України / за ред Л. Масол // Шкільний світ. – 2002. – № 9. – С. 1–5.
6. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / наук. ред. О. Л. Кононко. – К. : ред. журналу «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
7. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. – Х. : Веста : Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
9. Положення «Про дошкільний навчальний заклад» // Освіта України. – № 22. – 25 березня 2003 р.
10. Постанова Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Державний стандарт, розд.1) від 23 листопада 2011 р. № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?docid=728459>.
11. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х. : Прапор, 2009. – 672 с.
12. Рудницька О. П. Основи викладання мистецьких дисциплін / О. П. Рудницька. – К. : АПН України, 1988. – 183 с.

13. Тлумачний словник-довідник моральних та духовних понять і термінів : навч. посіб. / Уклад.: О. А. Біда, Н. В. Орлова, Л. І. Прокопенко, Ю. В. Тимошенко ; за ред. Л. І. Прокопенко. – Черкаси : Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006. – 244 с.

РЕЗЮМЕ

Майборода Н. А. Роль художественных компетентностей в формировании патриотических ценностей воспитанников сельских учебно-воспитательных комплексов.

Статья раскрывает значимость формирования художественной компетенции в воспитании патриотических ценностей детей сельских учебно-воспитательных комплексов. Определена сущность понятий «компетентность», «компетенция», «художественная компетентность» личности. Рассмотрены особенности формирования у воспитанников художественной компетенции музыкального, изобразительного и хореографического видов искусств. Выявлено, что успех патриотического воспитания средствами искусства возможно благодаря спланированному, систематическому приучению воспитанников дошкольного возраста к разнообразным видам художественной деятельности.

Ключевые слова: компетентность, художественная компетентность, патриотическое воспитание, сельский учебно-воспитательный комплекс, патриотические ценности учеников, компетенция, воспитанники, дошкольный возраст.

SUMMARY

Maiboroda N. The role of artistic competences in the formation of the patriotic values of the pupils of rural educational complexes.

The article reveals the significance of artistic competence in the education of patriotic values of the students of rural educational systems. The essence of the concept «competence», «creative competence of the individual» are clarified. The peculiarities of formation of the pupils' artistic competence of music, visual and choreographic arts are defined. It is revealed that the success of patriotic education through art is possible through planned, systematic inclusion of the pupils at preschool age to different kinds of artistic activity.

Valuable for our study is the selection of the dominant species of the arts (music and visual) and synthetic (choreography and others) covered in the curriculum «Art» for the younger students by L. Masol. The specific terms of music, dance, fine art are used for the children of primary school age at the lessons. The main thing for the author is «to preserve the unity of the artistic image, which perceived emotionally, and the concept that is being developed by the mind, and thus to form the students' artistic and associative thinking, develop the ability to transfer acquired knowledge, ideas, skills in related and distant spiritual and aesthetic spheres. And this is a real step to creativity».

Therefore, in a rural training educational complex it is important to create conditions for the successful formation of artistic competence, which increases the level of patriotic education of children, namely: maximum taking into account the age and individual characteristics of children from preschool to school age, the implementation of the subject-to-subject relations between a pupil and a teacher as the basis of personality-oriented approach, the creation of the educational environment, adherence to the programme of music lessons, fine arts, choreography in the educational work of the educational complex, ensuring the development of artistic creativity of pupils, use a variety of forms and methods of educational work with children in various areas of art education, to ensure continuity of patriotic education among all age groups, close communication and interaction between a family and an educational complex.

The author stresses that introducing the pupils of rural educational complexes with folk music, Cossack art professional music and modern musical works is a way of mastering

the art competences of spiritual revival of the Ukrainian nation. The conducted theoretical research does not cover all the aspects of the problem and outlines the prospects for further research in maintaining a realization in the sphere of mastering of artistic competence.

Key words: *competence creative competence, patriotic education, a rural educational complex, patriotic values of the students, competence, the pupils, a pre-school age.*

УДК 378.147:371.13

А. М. Уварова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ЕВРИСТИЧНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядається сутність понять «риторична майстерність», «евристика», «евристичне навчання». Зазначається про важливість оволодіння майбутнім учителем майстерністю усного слова як інструментом його професійної діяльності. Наголошується на необхідності застосування нових форм, методів і дидактичних технологій у професійній підготовці висококультурної особистості сучасного вчителя, представлено можливості формування риторичної майстерності майбутнього вчителя в умовах евристичного навчання, зокрема евристично-модульної технології.

Ключові слова: *риторична майстерність, професійна підготовка, професійна діяльність, майбутній учитель, інноваційні технології, еристика, евристичне навчання, творча діяльність, педагогічні умови, самореалізація особистості.*

Постановка проблеми. Основною метою державної політики в реформуванні вищої освіти є оновлення її змісту й організації навчально-виховного процесу відповідно до європейських і світових стандартів, створення умов для розвитку висококультурної особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України. Серед низки важливих завдань реформування вищої освіти першорядним виступає підготовка висококваліфікованих фахівців, що майстерно володіють мистецтвом живого переконуючого слова й можуть навчити цьому мистецтву своїх вихованців. Потреба в підготовці такої особистості сучасного вчителя у вищих навчальних закладах пояснюється багатьма причинами: по-перше, низьким загальним рівнем мовленнєвої та риторичної культури в суспільстві, по-друге, недостатнім рівнем риторичної майстерності вчителя в реальних умовах професійної діяльності, що не завжди сприяє оптимізації навчально-виховного процесу; по-третє, недосконалою методикою та практикою риторичної підготовки у вищій педагогічній школі. Подолання цих причин ми вбачаємо у використанні нових методів, форм, науково обґрунтованих особисто орієнтованих освітніх технологій навчання, серед яких чільне місце посідає евристичне навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема словесного мистецтва не нова в науковій літературі. Існує достатнє коло наукових досліджень, у яких вивчались окремі аспекти цієї надзвичайно важливої проблеми. Серед них значна кількість робіт присвячена питанням культури мовлення (Н. В. Бабич,